

Η διάκριση «όντος» και «μη όντος» στο Σοφιστή του
Πλάτωνος:
το Πρόβλημα της Γλώσσας

Παναγιώτης Ηλιόπουλος,
Διδάκτωρ Φιλοσοφίας Πανεπιστημίου Αθηνών

Η αναζήτηση της έννοιας του όντος εντός της ανθρώπινης πραγματικότητας κατευθύνει, σχεδόν αναγκαιοκρατικά, στο νοητικό κατακερματισμό της δεύτερης, ώστε να εντοπιστεί ευχερέστερα η ουσία του αναζητούμενου. Εκ των πραγμάτων, για τους σκοπούς της έρευνας, η πραγματικότητα μπορεί να αναλυθεί περαιτέρω σε γλωσσική, νοητική, εμπειρική, ενορατική. Το ον αναζητείται σε όλες τούτες τις σφαίρες, με πρώτη μέριμνα την αναγκαιότητα μιας επιστημονικής διατύπωσης. Το αρνητικό και αμφισβητήσιμο μέρος του ουσιολογικού και ανθρωπολογικού, ταυτόχρονα, αυτού εγχειρήματος είναι πως η διατύπωση πρέπει να έχει υποχρεωτικά λεκτική μορφή, ακόμη κι αν η ανάλυση έχει επιχειρηθεί με νοητικό, εμπειρικό ή ενορατικό τρόπο. Ανεξαρτήτως της μεθόδου ή της τομής που εφαρμόζεται, η τελική διατύπωση, η περιχαράκωση της θεωρίας ώστε να γίνει κοινό επιστημονικό κτήμα, αναπόφευκτα καθίσταται εφικτή μέσω της γλωσσικής έκφρασης. Αρνητικό και αμφισβητήσιμο ονομάζεται διότι δεν κατέχουμε με βεβαιότητα αποδείξεις σχετικά με το αν η γλώσσα μπορεί να αποκαλύψει με όρους διαφανείς και καθολικούς την ταυτότητα του όντος.

Ο Σωκράτης, στον Κρατύλο, ομολογεί πως: «δῆλον ὅτι ἄλλ' ἄττα ζητητέα πλὴν ὀνομάτων, ἃ ἡμῖν ἐμφανιεῖ ἄνευ ὀνομάτων ὁπότερα τούτων ἐστί τᾶληθῆ, δείξαντα δῆλον

ὅτι τὴν ἀλήθειαν τῶν ὄντων»¹. Πιθανόν, ἡ ταυτότητα τοῦ ὄντος νὰ χρειάζεται ὀρους ποὺ ἡ ἐπιστήμη δὲν ἔχει δημιουργήσει ἀκόμη, ὥστε νὰ ἀποκαλυφθεῖ καὶ νὰ διερμηνευθεῖ με μιὰ κοινὴ καὶ ἀπαράβατη σημειολογία. Πράγμα ποὺ σημαίνει πῶς θὰ πρέπει νὰ προχωρήσουμε σὲ μιὰ μεγιστοποίηση τῶν σημερινῶν δυνατοτήτων τῆς γλώσσας, μιὰ διεύρυνση ἐπίσης τοῦ γλωσσικοῦ ορίζοντα μας ποὺ θὰ τείνει τελικὰ πρὸς τὴ Μεταφυσικὴ, συλλαμβάνοντας με ἀκρίβεια τόσο τὰ πράγματα ὡς φαινόμενα ὅσο καὶ τὰ πράγματα καθαυτὰ, κατὰ τὸν Καντιανὸ διαχωρισμὸ.

Αὐτὴ ἡ κατάφαση, τῆς γνωσιολογικῆς πλευρᾶς τῆς γλώσσας, φέρνει ἐγγύτερα σὲ μιὰ μέθοδο τὴν ἀριστοτελικὴ ἀπόπειρα τῆς γλωσσικῆς ἀνάλυσης ἐπὶ τῆς ἐμπειρίας. Ἀν πιστέψουμε τὸ σοφιστὴ Γοργία: «Δεν ὑπάρχει τίποτα ἀλλὰ κι ἂν ἀκόμη ὑπάρχει κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ το γνωρίσει ἀλλὰ κι ἂν καταφέρει νὰ το γνωρίσει δὲν θὰ κατορθώσει νὰ το μεταδώσει σὲ κανέναν ἄλλον»². Ἄρα, ἡ γλωσσικὴ περιγραφή, ἂν βαδίσουμε ἀντίστροφα σὲ τούτο τὸ διαλεκτικὸ συλλογισμὸ, δύναται ἐνδεχομένως νὰ κατορθώσει τὸ ἀκατόρθωτο, νὰ ἀποδείξει τὸ ὄν: ἂν δηλαδὴ κάποιος κατορθώσει νὰ ἐξεύρει τοὺς γλωσσικοὺς ὀρους γιὰ τὴν ὀρθὴ μετάδοση τοῦ μηνύματος, ἴσως μπορέσει καὶ νὰ γνωρίσει αὐτὸ ποὺ ὑπάρχει, ἂν βεβαίως ὑπάρχει κάτι γιὰ νὰ γνωσθεῖ. Σὲ αὐτὸ ἐπικεντρώνονται οἱ προσπάθειες τῆς σύγχρονης ἀναλυτικῆς φιλοσοφίας: νὰ ἐπανεφεύρει τὴ μέθοδο, ὥστε μετὴν ἀρωγὴ τῆς καὶ τὴν ἐπανίδρυση τῶν λεκτικῶν σχηματισμῶν νὰ φτάσουμε ἐναπόδεικτα σὲ μιὰ ὄντο-εὐρετικὴ περιοχὴ. Ἡ Λογικὴ, ἐντὸς τῆς σφαίρας ἐπιρροῆς τῆς ὁποίας διαδραματίζεται ἡ φιλόδοξη αὐτὴ ἐξερευνητικὴ προσπάθεια, καθιερῶνεται ὡς τέκνο τῆς μεταφυσικῆς, παράλληλα ὡς ἐταστὴς. Εἶναι ἡ μεταφυσικὴ αὐτὴ ἡ ὁποία θέτει τὸν ἀρ-

---

¹ Πλάτων, *Κρατύλος*, 438 d.

² Σέξτος Ἐμπειρικός, *Πρὸς Μαθηματικούς*, 7, 65-86.

χικό προβληματισμό και μετεργάζεται σε λογική και αναλυτική, όπως την αποκαλεί ο Σταγειρίτης.

Ο λόγος, στην ελληνική γλώσσα, έχει διττή σημασία: είναι η νοητική δραστηριότητα και η συγκεκριμένη και αφηρημένη σκέψη, και είναι ταυτόχρονα η ομιλία, η έναρξη ανακοίνωση των εσωτερικών μας διεργασιών (*ratio et oratio*). Αμφότερα επιχειρούνται με όρους, υπάρχει δηλαδή μια κανονιστική λειτουργία έμφυτη στο λόγο που τον καθιστά εφικτό σε όλους τους ανθρώπους. Η διερεύνηση της λειτουργίας αυτής, έστω με έμμεση μορφή, επιχειρήθηκε από τον Παρμενίδα, τον Ζήνωνα και τον Πλάτωνα, πριν καθιερωθεί σαν ξεχωριστό είδος έρευνας με τον Αριστοτέλη. Ο Αριστοτέλης ασχολείται με τα θέματα της λογικής και της μεταλογικής στα έργα: *Κατηγορίαι*, *Περί ερμηνείας*, *Αναλυτικά πρότερα*, *Αναλυτικά ύστερα*, *Τοπικά* και *Περί σοφιστικών ελέγχων*³. Μερίδιο στην έρευνα αυτή είχαν, επίσης, οι Μεγαρικοί που ανέπτυξαν τις λογικές αντινομίες ή παράδοξα, και οι Στωικοί οι οποίοι συνεισέφεραν σημαντικά στη λογική έρευνα του Αριστοτέλη με τις θεωρίες τους περί σημαινόντων και σημαινομένων, των λεκτών, και του υποθετικού συλλογισμού, ανάμεσα σε άλλα πολλά.

Το έργο του Πλάτωνα *Σοφιστής* οχυρώνει μια καινούρια συλλογιστική, που στρέφεται ενάντια στην ψευδολογική δραστηριότητα των σοφιστών. Οι σοφιστές στα έργα του Πλάτωνα αποτελούν στόχο, στιγματισμένους αντιπάλους, τους οποίους θεωρεί ως πληγή της Παιδείας και, κατ' επέκταση, απειλή της Πολιτείας. Μέριμνα του αθηναίου φιλοσόφου υπήρξε η ανεύρεση της αλήθειας, η εκ-μαίευσή της, από το βάθος της ανθρώπινης ψυχής, ως φυγή από τη λήθη, και η ανάσυσή της στον ενταύθα κόσμο, με σκοπό την

---

³ Βλ. Κων/νος Βουδούρης (1992), *Λογική. Φιλοσοφική και Συμβολική*, Αθήνα, σσ. 19-24. Πρβ. Νικόλαος Χρόνης (1975), *Το πρόβλημα των κατηγοριών εν τη φιλοσοφία του Αριστοτέλους*, Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα.

ανέγερση του νέου ανθρώπου, αυτού που δικαιούται τη δικαιοσύνη και ορθή Πολιτεία, σε πολιτικό επίπεδο, και αυτού που δικαιούται τη θέαση της Αγαθής Ιδέας, στο μεταφυσικό επίπεδο. Στο Φαίδρο επισημαίνεται ότι μόνο από τον λόγο που καταγίνεται με τα δίκαια, τα αγαθά και τα καλά, μπορεί κάποιος να διδαχθεί, αλλά και μόνο αυτός ο λόγος είναι «έναργές και τέλεον και ἄξιον σπουδῆς»⁴. Οι σοφιστές με τον έκδηλο μηδενισμό τους, με την απαξίωση κάθε έννοιας αλήθειας ή σταθερής πραγματικότητας, χειραγωγούσαν με τέχνη τον λόγο και μαζί με αυτόν τις πολιτικές συνειδήσεις των νέων που δίδασκαν. Κατά τους σοφιστές, το μη-ον δεν αποτελεί μέρος μιας υπαρκτής πραγματικότητας, δεν υφίσταται καθ' οποιανδήποτε έννοια, επομένως το ίδιο το ψεύδος δεν υφίσταται, και ό,τι ομολογείται είναι κατ' ανάγκην αλήθεια.

Η θέση αυτή είχε τη ρίζα της στο μονισμό του Παρμενίδη, τη θεωρία του περί όντος και μη-όντος και περί της μη πολλαπλότητας των ειδών⁵. Έπρεπε να καταπολεμηθεί η παρμενιδική θεώρηση του όντος, να αναιρεθεί πλήρως η παρμενιδική οντολογία, για να καταλήξει συνθετικά ο Πλάτων στην αναίρεση γενικότερα της σοφιστικής επιχειρηματολογίας. Ο Θ. Πελεργίνης παρατηρεί ότι η έννοια της πραγματικότητας, με την οποία εξισώνει ο Παρμενίδης το ον, δεν μπορεί να θεωρηθεί ικανοποιητικός⁶. Κατά τον Παρμενίδη, στο *Περί Φύσεως*, υπάρχουν δύο οδοί: 1) της αλήθειας, η οποία είναι πως μόνο το Είναι υπάρχει, όχι όμως και το μη Είναι, πως υπάρχει μόνο ένα μοναδικό Ον⁷

---

⁴ Πλάτων, *Φαίδρος*, 278 a.

⁵ Βέϊκος Θεόφιλος (1998), *Οι Προσωκρατικοί*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα, σσ. 99-105.

⁶ Πελεργίνης Θεοδόσης (2004), *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, Αθήνα, σελ. 433.

⁷ Σε ανάλογη αναφορά προβαίνει ο Αριστοτέλης στα *Τοπικά*, υποστηρίζοντας ότι το ον και το ένα συνοδεύουν όλα τα πράγματα, κα-

και πως το Ον είναι αναλλοίωτο και δεν υπάρχει γίνεσθαι, επομένως ούτε κίνηση υπάρχει διότι αυτή θα προϋπόθετε χώρο κενό, 2) του ψεύδους, το οποίο είναι πως ο κόσμος του Φαίνεσθαι δεν θεμελιώνει αληθινή γνώση, δεν υπάρχει η έννοια του μη όντος αλλά είναι πλάνη στην οποία οδηγήθηκε ο άνθρωπος μέσω εικασιών⁸. Εκ τούτου συνάγεται πως η ροή των φαινομένων, το γίνεσθαι, είναι μύθευμα, λανθασμένη αντίληψη στην οποία οδηγεί η εμπειρία και όχι ο λόγος, και πως το Ον βρίσκεται σε στάση, άχρονο, αδημιούργητο, αδιαίρετο. Πλάθοντας έτσι μια διαλεκτική του Είναι, ο Παρμενίδης έρχεται σε αντίθεση με τον άλλο μεγάλο διαλεκτικό, τον Ηράκλειτο, και τη διαλεκτική τού Γίνεσθαι.

Ο Πλάτων διασύρει αυτές τις απόψεις μέσω της κατάρριψής τους από έναν Ελεάτη, στο Σοφιστή. Κατ' αρχάς, ο Πλάτων δεν μπορεί να αποδεχθεί πως δεν υπάρχει το μη-ον. Αυτό διότι, καθώς οι σοφιστές λένε πράγματα που φαίνονται αληθινά χωρίς να είναι, αυτόματα μεταφέρουν το μη-ον στη σφαίρα του όντος, το ψέμα παρουσιάζεται ως αλήθεια⁹. Για τον Πρωταγόρα, έναν από τους κορυφαίους εκπροσώπους των Σοφιστών, ο οποίος αναιρεί την παρμενίδεια λογική της στατικότητας, το κύριο φιλοσοφικό ερώτημα αφορά το μέτρο του όντος, και όχι το ίδιο το ον, οδηγώντας με αυτόν τον τρόπο στην υποκειμενικότητα κάθε θεώρησης και στο σχετικισμό¹⁰. Για τον Πλάτωνα, όμως, αυτός ο συσχετισμός είναι ακυρωτικός, καθώς πέραν από

τά τρόπον ώστε κανένα από αυτά να μην είναι γένος του άλλου, επειδή αναφέρονται στην ίδια έκταση πραγμάτων. Βλ. Αριστοτέλης, *Τοπικά*, Δ 121b 7-10.

⁸ Κωσταράς Γ. (2003), *Φιλοσοφική Προπαιδεία*, Αθήνα, σσ. 187-190.

⁹ Πλάτων, *Σοφιστής*, 254 Α: «Ὁ μὲν ἀποδιδράσκων εἰς τὴν τοῦ μὴ ὄντος σκοτεινότητα, τριβῇ προσαπτόμενος αὐτῆς, διὰ τὸ σκοτεινὸν τοῦ τόπου κατανοῆσαι χαλεπός».

¹⁰ Αυγελής Νίκος (2001), *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Θεσ/νίκη, σσ. 167-170.

τα ηθικά εμπόδια που ανακύπτουν, εμφανίζονται σοβαρές οντολογικές αντιφάσεις ενώ, ταυτόχρονα, στη φιλοσοφία του, η *a priori* γνώση εξακολουθεί να διατηρεί χαρακτήρα αιτηματικό. Πώς προβάλλει, κατά τον αθηναίο διδάσκαλο, σαν αλήθεια, σαν ον δηλαδή, κάτι που δεν υπάρχει, πώς προβάλλει σαν αλήθεια, με άλλα λόγια, το μη-ον; Ο Heidegger, λαμβάνοντας υπόψη τα παραπάνω, στην ανάλυσή του στο *Σοφιστή* του Πλάτωνα, συνδέει επιμελώς το *ἀληθεύειν* με το ίδιο το *Dasein*¹¹. Επομένως, πρέπει να υπερνικηθεί αυτή η δυσκολία: πρέπει να αποδειχθεί η εύλογη ύπαρξη του μη-όντος, μια δυνατότητα που ο Παρμενίδης απέκλειε απόλυτα. Είναι πρόδηλο πως ήδη αναφέροντας τη λέξη «μη-ον» ο Παρμενίδης, και όσοι ενστερνίζονται τη θεωρία του, αναφέρεται σε κάτι. Ότι αναφέρεται, ότι αποτελεί σημείο λεκτικό αναφοράς, πρέπει κατ' επέκταση να υπάρχει, εφόσον δεν είναι δυνατόν να ονομάσει κανείς εκείνο που δεν υπάρχει. Σε αυτό το σημείο εντοπίζεται μια αδυναμία και μια αντίφαση της παρμενιδικής συλλογιστικής και ο Πλάτων το παρατηρεί: το μη ον ενοικεί στο λόγο, στην ομιλία, άρα ενοικεί και στην πραγματικότητα, αν θεωρήσουμε πως λόγος και πραγματικότητα συμπλέκονται άμεσα. Είναι σε θέση, μολαταύτα, ο Πλάτων να αποδείξει την απόλυτη ύπαρξη του μη-όντος; Μάλλον, παραδέχεται ο ίδιος την απόλυτη ύπαρξη του μη-όντος, ως ξεχωριστής υπόστασης, ώστε να συμφιλιώσει Είναι και Γίγνεσθαι; Εγγύτερα στην αλήθεια βρίσκεται η άποψη πως ο Πλάτων αναγνωρίζει τη μερική, τη σχετική ύπαρξη της έννοιας του μη-όντος¹². Το ον είναι ενέργεια,

---

¹¹ Heidegger Martin (1997), *Plato's Sophist*, translated by Richard Rojcewicz and André Schuwer, Indiana University Press, σσ. 15-16.

¹² Ο Δημ. Γληνός παρατηρεί πως στην *Πολιτεία* (477a) ο Πλάτων δεν θεωρεί πιθανό ότι το μη-ον δύναται να γνωρισθεί. Αυτό που ο Πλάτων κατορθώνει να αποδείξει και να θεωρήσει ως αληθές είναι η σχετικότητα της ύπαρξης του μη-όντος, η κατάφασή του επί του λε-

μια μορφή δύναμης που ενεργεί ή πάσχει, άρα ον είναι κάτι που αναπτύσσει δυναμικές σχέσεις και επικοινωνεί με τα άλλα είδη. Έτσι ξεφεύγει ολοκληρωτικά από τη στατικότητα της θεωρίας του Παρμενίδη και οδηγείται σε μια νέα διαλεκτική αντίληψη αντιθετικών προσδιορισμών μέσα στο ον, σε σχέση ιδιαίτερα με την κίνηση και τη στάση, έννοιες που θα συζητηθούν περαιτέρω.

Για να φτάσουμε στην εξέταση του μη-όντος πρέπει πρώτα να πραγματοποιηθεί η διερεύνηση των σχέσεων του όντος, των κατηγοριών, του κατηγορικού δηλαδή προσδιορισμού και της πιθανότητας ή όχι οι ουσίες, τα είδη, να επικοινωνούν μεταξύ τους. Υπάρχουν τρεις λογικές πιθανότητες στο ερώτημα αυτό: α) τα είδη να επικοινωνούν όλα μεταξύ τους χωρίς εξαίρεση, β) κανένα είδος να μην επικοινωνεί με κανένα άλλο, γ) μερικά είδη να επικοινωνούν και μερικά όχι. Στην περίπτωση που προκρίνουμε την πρώτη πιθανότητα θα οδηγηθούμε σε νοηματικό αδιέξοδο καθώς θα πρέπει να δεχτούμε πως η στάση και η κίνηση επικοινωνούν μεταξύ τους και έτσι θα καταλήξουμε στην αντιφατική θέση πως είναι δυνατόν η στάση να κινείται και η κίνηση να στέκεται. Αν πάλι επιλέξουμε τη δεύτερη πιθανότητα, θα πρέπει να προκαλέσουμε ένα χάος εννοιών, αφού αυτές, ακίνητες ούσες και αποκλεισμένες, δεν θα επικοινωνούσαν με τίποτα και πρακτικά δεν θα υπήρχαν, δεδομένου ότι δεν θα μπορούσαμε να συνδέσουμε, για παράδειγμα, την έννοια της στάσης ή της κίνησης με το ον, δεν θα μπορούσαμε να πούμε πως «η στάση υπάρχει», ούτε πως «η κίνηση υπάρχει». Μένει, συνεπώς, η τρίτη πιθανότητα, αυτή που ορίζει τις σχέσεις των όντων ως άλλοτε υπαρκτές και άλλοτε μη υπαρκτές. Υπό αυτήν την έννοια, κάποια είδη επικοινωνούν μεταξύ τους και στην περιπτώ-

---

κτικού επιπέδου. Βλ. Πλάτων (χ.χ.), *Σοφιστής*, μετάφραση-ερμηνεία-σχόλια Δημήτρης Γληνός, Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, εισαγωγή σελ. 144, υποσημείωση 1.

ση αυτή χρειάζεται να καθορίσουμε την ποιότητα και την παρουσία των σχέσεων τούτων με μια συγκεκριμένη μέθοδο, τη διαλεκτική, τη μέθοδο σύμφωνα με την οποία θα διαμορφωθεί η δυνατότητα να διαπιστώνουμε πώς οι έννοιες αλληλοδιαπερνούνται διατηρώντας τη μόνιμη ταυτότητά τους σε ένα διαρκές πλέγμα αλληλεπίδρασης και πώς κάποιες άλλες δεν επικοινωνούν καθ' οποιονδήποτε τρόπο. Η διαλεκτική αυτή, όπως γνωρίζουμε από την πλατωνική θεώρηση, είναι μέρος του έργου του φιλοσόφου, ως τέχνη που ανευρίσκει την αλήθεια των όντων, και όχι του σοφιστή που την επικαλείται ψευδώς¹³.

Επιτυγχάνεται, κατά συνέπεια, η διάκριση τριών μεγίστων ειδών, των πλέον γενικών εννοιών: της στάσης, της κίνησης και του όντος¹⁴. Από αυτά τα τρία είδη, η στάση και η κίνηση επικοινωνούν με το ον, μπορούμε επομένως να πούμε πως «η στάση υπάρχει» ή πως «η κίνηση υπάρχει», αδυνατούμε όμως να προχωρήσουμε στη σύνδεση κίνησης και στάσης με τη μορφή διατυπώσεων όπως: «η κίνηση στέκεται» ή «η στάση κινείται». Τα τρία είδη παραμένουν ίδια με τον εαυτό τους και διαφορετικά όσον αφορά τα άλλα δύο. Έτσι διαπιστώνονται δύο νέες έννοιες, δύο νέα είδη, το ίδιο και το διαφορετικό και διευρύνεται η βάση των ουσιών που πλέον αποτελείται από πέντε είδη: κίνηση, στάση, ον, ίδιο και διαφορετικό. Το ίδιο, ως είδος, επικοινωνεί με όλα τα άλλα είδη, καθώς το καθένα ταυτολογείται, είναι ίδιο με τον εαυτό του. Αντίστοιχα, το διαφορετικό επικοινωνεί με όλα τα είδη, καθώς αυτό που είναι ίδιο με τον εαυτό του, ταυτόχρονα είναι διαφορετικό και από όλα τα άλλα, βάσει της αρχής της ταυτότητας $A=A$. Σε τούτο το σημείο, ο συλλογισμός του Πλάτωνα προχωρά προς τη θε-

---

¹³ Πρβ. Νικολούδης Η. Π. (1993), *Εισαγωγή στον Σοφιστή του Πλάτωνα*, εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα.

¹⁴ Πλάτων, *Σοφιστής*, 254 D: «Μέγιστα μὴν τῶν γενῶν, ἃ νῦν δὴ διήμεν, τό τε ὄν αὐτό καί στάσις καί κίνησις».

τική επίλυση του προβληματισμού: αν το ον είναι ίδιο με τον εαυτό του, ως A, και συνάμα διαφορετικό από τα άλλα, ως A ⊗ B, Γ, Δ, Ε, κτλ, τότε στη συγκυρία της διαφορετικότητάς του δεν είναι το άλλο ον, δηλαδή για παράδειγμα το Β και τα υπόλοιπα, άρα αυτόματα καθίσταται μη ον στη συγκεκριμένη σχέση¹⁵. Η κίνηση είναι ίδια με τον εαυτό της και διαφορετική από τη στάση. Ως εκ τούτου, η κίνηση είναι ον όταν είναι ίδια με τον εαυτό της, και μη-ον όταν είναι ξεχωριστή από τη στάση, όταν υπάρχει, επομένως, ως μη-στάση υπάρχει ως μη-ον¹⁶.

Σε αυτό το σημείο, όπου επιτυγχάνεται ο πρωτογενής στόχος του Πλάτωνα, τίθεται αναπόφευκτα ένας καινούριος προβληματισμός: πώς είναι δυνατόν το ον να είναι ταυτόχρονα ον και μη-ον, ανάλογα με τη θέση του προς τα άλλα όντα; Υπάρχει τελικά το μη-ον ως απόλυτη πραγματικότητα, όπως αντίστοιχα το ον; Το μη-ον είναι τέτοιο πολλές φορές, όλες εκείνες που είναι διαφορετικό από το άλλο, διασαφηνίζει ο Πλάτων δια στόματος του Ελεάτη, και ον είναι μια φορά μόνο, αυτή τη φορά που είναι ίδιο με τον εαυτό του. Έτσι η θέση του είναι σχετική προς το άλλο που υπάρχει και όχι μόνιμη, άρα όχι απόλυτη. Το μη-ον, υπό αυτή τη συλλογιστική, δεν είναι το ακριβές αντίθετο του όντος αλλά το σχετικά αντίθετό του, καλύτερα αν το θέσουμε, το διαφορετικό του¹⁷. Στο κάθε ον συνυπάρχει η ταυτότητά του ως όντος και η ταυτότητά του ως μη όντος στη σχέση του με την πολλαπλότητα των ετέρων όντων,

---

¹⁵ Πλάτων, *Σοφιστής*, 258 Β: «δεῖ θαρροῦντα ἤδη λέγειν ὅτι τό μή ὄν βεβαίως ἐστί τήν αὐτοῦ φύσιν ἔχον».

¹⁶ Πλάτων, *Σοφιστής*, 256 D- E: «Ἔστιν ἄρα ἐξ' ἀνάγκης τό μή ὄν ἐπί τε κινήσεως εἶναι καί κατά πάντα τά γένη. Κατά πάντα γάρ ἡ θατέρου φύσις ἕτερον ἀπεργαζομένη τοῦ ὄντος ἕκαστον οὐκ ὄν ποιεῖ, καί ξύμπαντα δὴ κατά ταῦτά οὕτως οὐκ ὄντα ὀρθῶς ἐροῦμεν καί πάλιν, ὅτι μετέχει τοῦ ὄντος, εἶναί τε καί ὄντα».

¹⁷ Πλάτων, *Σοφιστής*, 257 Β: «Ὅποταν τό μή ὄν λέγωμεν, ὡς ἔοικεν, οὐκ ἐναντίον τι λέγομεν τοῦ ὄντος, ἀλλ' ἕτερον μόνον».

όπως ανάλογα στο μη-ον συνυπάρχει η ταυτότητά του ως μη-όντος με την ταυτότητά του ως όντος. Όσον αφορά την αναζήτηση του απόλυτου μη-όντος ο Πλάτων προφανώς δεν τη επιδοκιμάζει ως απαραίτητη, θεωρώντας τη μάλιστα απαράδεκτη ματαιοπονία¹⁸.

Έτσι καταλύεται η επιρροή των σοφιστών, αποτέλεσμα της λογοπλαστικής ικανότητάς τους, με την απόρριψη της θεωρίας περί της ανυπαρξίας του μη-όντος. Τα όντα και τα μη-όντα ταξινομούνται με τη βοήθεια του λόγου και της διαλεκτικής. Ο Πλάτων υπερβαίνει το μονισμό του Παρμενίδη και τη στατικότητα του Είναι, και διακηρύσσει την πολλαπλότητα των ειδών και τη μεταξύ τους επικοινωνία. Εξίσου, υπερβαίνει την Ηρακλείτεια τοποθέτηση πως τα όντα μονίμως και ακαταπαύστως κινούνται. Ο αθηναίος διαλεκτικός συμπεραίνει ότι τόσο η στάση όσο και η κίνηση αποτελούν συνεπή γνωρίσματα της Κοσμικής συμπεριφοράς και όντα καθ'αυτά τα ίδια. Ταυτόχρονα, κατορθώνει την εξεύρεση της έννοιας του μη-όντος μέσω της διαίρεσης των εννοιών και του προσεκτικού έλεγχού τους. Σύμφωνα με τον Taylor, ο Πλάτων επιτυγχάνει στη διάκριση της χρήσης του είναι ως λογικού συνδεδετικού ή σημείου κατάφασης και του είναι με την υπαρκτική του σημασία¹⁹. Με τη διαλεκτική μέθοδο του χωρισμού και της ένωσης, που καταλήγει στην αναφορά πολλών κατηγορουμένων σε μια υποκειμενική παράσταση, η θεωρία των ιδεών προσλαμβάνει περισσότερο λογικό και γνωσιοθεωρητικό χαρακτήρα²⁰. Η ταξινόμηση γίνεται κατά συμπλοκήν, συνδέοντας τα όντα μεταξύ τους και διερευνώντας τις δυνατότη-

---

¹⁸ Πλάτων, *Σοφιστής*, 258 E- 259 A: «Ἡμεῖς γάρ περὶ μὲν ἐναντίου τινός αὐτῶ χαίρειν πάλαι λέγομεν, εἴτ' ἔστιν εἴτε μή».

¹⁹ Taylor A. E. (2003), *Πλάτων: ο Άνθρωπος και το Έργο του*, μετάφραση Ιωάννης Αρζόγλου, ΜΙΕΤ, Αθήνα, σελ. 448.

²⁰ Τσέλλερ-Νέστλε (2004), *Ιστορία της Ελληνικής φιλοσοφίας*, Αθήνα, σσ. 165-171.

τες επικοινωνίας τους, αντίθετα με τη μεθοδολογική προσέγγιση του Αριστοτέλη που επιχειρεί την ανάλυση και κατά μηδεμίαν συμπλοκήν. Ο αφορισμός²¹ του Πλάτωνα υπάρχει στο Σοφιστή, παρ' όλο που ο Σταγειρίτης δεν τον λαμβάνει υπόψη προκειμένου να υπηρετήσει το δικό του επιστημονικό όραμα.

Κατά τον Πλάτωνα, η ουσία του όντος βρίσκεται έξω και πέρα από αυτό, στον κόσμο των Ιδεών. Η μέθεξη εξασφαλίζει στα όντα την επικοινωνία με την πραγματική ουσία. Αντίθετα, κατά τον Αριστοτέλη, ο ουσιολογικός πυρήνας των όντων δεν μπορεί να τους αφαιρεθεί και έτσι παραμένει στον ενταύθα εμπειρικό κόσμο²², με συνέπεια το καθολικό να μερίζεται εντός του ατομικού. Σύμφωνα με τους Kneales²³ οι Κατηγορίες που ανακοινώνει ο Αριστοτέλης «είναι η λογική του Είναι ή η λεκτική όψη της πραγματικότητας, η προσπέλαση των πραγμάτων μέσω των λέξεων, ιδίως των πραγμάτων για τα οποία δεν έχουμε ακόμη ονόματα εν χρήσει». Αυτό νοηματοδοτεί την αναζήτηση της αλήθειας των πραγμάτων μέσω των ονομασιών τους και μετατρέπει τη συγκεκριμένη προσέγγιση του Αριστοτέλη από μεταφυσική σε οντολογική και σημασιολογική. «Τό ὄν λέγεται πολλαχῶς» και οι δέκα τρόποι που μπορούμε να το ονομάσουμε είναι οι τρόποι μέσω των οποίων το ὄν γίνεται γνωστό σε διαφορετικές στιγμές. Οι κατηγορίες είναι, σαφώς, έννοιες εμπειρικές που εκφράζουν τα διάφορα γένη στα οποία διακρίνεται η πραγματικότητα, με άλλα

---

²¹ Πλάτων, Σοφιστής, 259 D: «τό γε πᾶν ἀπό παντός ἐπιχειρεῖν ἀποχωρίζειν ἄλλως τε οὐκ ἐμμελές καί δὴ καί παντάπασιν ἀμούσου τινός καί ἀφιλοσόφου» και 259 E: «Τελεωτάτη πάντων λόγων ἐστὶν ἀφάνισις τό διαλύειν ἕκαστον ἀπό πάντων-διὰ γάρ τήν ἀλλήλων τῶν εἰδῶν συμπλοκήν ὁ λόγος γέγονεν ἡμῖν».

²² Κωσταράς Γ. (2003), Φιλοσοφική Προπαιδεία, Αθήνα, σσ. 238-242.

²³ Αριστοτέλης (1994), Ὀργανον 1: Κατηγορίαι- Περί Ερμηνείας, Εκδόσεις Κάκτος, Αθήνα, εισαγωγή, σελ. 55.

λόγια είναι η περιγραφή των τρόπων κατά τους οποίους μπορεί το Είναι να είναι. Οι κατηγορίες αυτές είναι: οὐσία, ποσόν, ποιόν, πρὸς τι, ποῦ, πότε, κείσθαι, ἔχειν, ποιεῖν, πάσχειν. Η οὐσία, η πρώτη κατηγορία, δηλώνει την αλήθεια του πράγματος, είναι δηλαδή η πραγματικότητα του όντος ενώ οι υπόλοιπες εννέα λειτουργούν επικουρικά στον χαρακτηρισμό του, είναι, σύμφωνα με την αριστοτελική ορολογία, συμβεβηκότα του όντος, γνωρίσματα που το συντροφεύουν, στερούμενα αυτοτελούς ύπαρξης.

Για τους δε Στωικούς οι κατηγορίες είναι μόλις τέσσερις: α) η «οὐσία», που μέσα στο γενικότερο πλαίσιο της θεωρίας τους είναι πάντοτε η ὕλη, β) το «ποιόν», ο ποιοτικός χαρακτηρισμός που προξενείται με την επενέργεια του πνεύματος, γ) το «πῶς ἔχον», το πῶς βρίσκεται κάτι ή κάποιος, σε τι κατάσταση και δ) το «πρὸς τί πως ἔχον», η σχετική δηλαδή αναφορά με κάτι άλλο²⁴. Η τέταρτη κατηγορία αποτελεί και την ιδιαίτερη συνεισφορά τους στο θέμα αυτό, καθώς συνδέεται με τη γενική αναφορικότητα του ενός όντος έναντι του άλλου, υπό τη γενική έννοια της διαρκούς συσχέτισής τους εντός της Κοσμικής σφαίρας.

Συμπερασματικά, θα λέγαμε πως το γεγονός ότι ο Πλάτωνας εξερευνά μια σχετικά «απάτητη» περιοχή, τον απαλλάσσει πολλών ευθυνών σχετικά με ορισμένες απλουστεύσεις στις οποίες προβαίνει, όπως π.χ. η «εύκολη» παραδοχή της de facto ύπαρξης μεγίστων γενών πριν προχωρήσει στην επί μέρους διερεύνησή τους ή ο χαρακτηρισμός του όντος ως πάσχοντος και ενεργούντος, στατικού όμως τελικά στην οὐσία του καθώς δεν επέτυχε να δειχθεί πως τα όντα παράγονται το ένα από το άλλο. Η επικοινωνία δεν συνεπάγεται τη γένεση, παρατήρηση που σημειώ-

---

²⁴ Long A. A. (2003), *Η Ελληνιστική Φιλοσοφία*, ΜΙΕΤ, Αθήνα, σσ. 257-262.

νει ο Γληνός στην εισαγωγή του²⁵. Αναμφισβήτητα, εντούτοις, το σκοτεινό αυτό έργο, ο Σοφιστής, θεμελιώνει την επικοινωνία μεταξύ των ειδών και την πολλαπλότητά τους, πριν ο Πλάτων παραχωρήσει το βήμα σε μεταγενέστερους στοχαστές. Ο Αριστοτέλης δεν κάνει άκριτη παραδοχή της εννοιολογίας του δασκάλου του, αντίθετα προχωρά, αν και βασιζόμενος στην προπαιδεία του, σε μια αναζήτηση πρωτογενή κι αυθεντική και εκείνος.

Σημασία ιδιαίτερη έχει η συνολική πρόθεση του Σοφιστή: η αναίρεση της σοφιστικής ψευδολογίας και της εμμονοκρατικής έμφασης στη σχετικότητα των εννοιών, καθώς εκείνες καθορίζουν σε μεγάλο ποσοστό το ποιοτικό βάθος της αθηναϊκής παιδείας. Το μη-ον αποδεικνύεται με έναν τρόπο διαλεκτικό, περνώντας μέσα από τη φωτεινή σήραγγα του όντος. Αποκτά δικό του «λόγο», χωρίς να τίθεται αντιθετικά με το-ον, διεκδικώντας δηλαδή την απολυτότητα της ύπαρξης του όντος· έτσι, επιτυγχάνεται η σχετική σύζευξη γλώσσας και πραγματικότητας. Το γεγονός αυτό δεν αποσχηματοποιεί τελικά το μη-ον, ούτε το καθιστά *quid pro quo*, μέσο, για τη σταθεροποίηση της έννοιας του όντος. Μέσα στην έννοια του Είναι γίνεται δεκτή η έννοια του Γίγνεσθαι, της κίνησης, όσο και της στάσης. Μέσα στην έννοια του όντος γίνεται δεκτό το μη-ον, ως-ον και αυτό, ίδιο άλλοτε και άλλοτε διαφορετικό. Ο Πλάτων αποφεύγει να διακινδυνέψει μια πιθανή μωρολογία. Απλώνει τη νόησή του έως εκεί που δύναται να φτάσει, χωρίς οίηση, και επιχειρεί την ανάκτηση του μη-όντος από εκεί όπου φανερώνεται εφικτό, από τη διαφορετικότητα. Εκεί σταματά επιτυγχάνοντας²⁶. Η «παρουσία» του μη-όντος προσφέρει

---

²⁵ Πλάτων (χ.χ.), *Σοφιστής*, μετάφραση-ερμηνεία-σχόλια Δημήτρης Γληνός, Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος, Αθήνα, εισαγωγή, σσ. 174-175.

²⁶ Γι' αυτό και η διαλεκτική του Πλάτωνα θεωρείται αποφαντική. Οδηγείται σε συμπεράσματα αλλά δεν εξάγει δια της βίας την ουσία τους, ούτε συνεχίζει την αναγωγή επί το άπειρον, γεγονός το οποίο

τρία αξιόλογα οφέλη: α) κατακεραυνώνει τους αντιπάλους, β) στηρίζει επιχειρηματολογικά την πλατωνική αλήθεια και γ) θέτει, με νέους όρους, τη βάση της περαιτέρω διερεύνησης. Μιας διερεύνησης που χρειάζεται να διασχίσει πολλές διαδρομές και να υπερβεί ποικίλες αντιφάσεις ώστε τελολογικά να καταλήξει στην ενιαία θεώρηση των πραγμάτων, περνώντας σειρά οντολογικών, μεταφυσικών, λογικών και γλωσσικών-σημασιολογικών προσκομμάτων.

Βιβλιογραφία

Αριστοτέλης (1994), *Όργανον 1: Κατηγορίαι-Περί Ερμηνείας*, Κάκτος, Αθήνα.

Αριστοτέλης (1994), *Τοπικά*, Κάκτος, Αθήνα.

Αυγελής Νίκος (2002), *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Επιστήμης*, Θεσ/νίκη.

Αυγελής Νίκος (2001), *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία*, Θεσ/νίκη.

Βέϊκος Θεόφιλος (1998), *Οι Προσωκρατικοί*, Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα.

Βουδούρης Κων. (1992), *Λογική. Φιλοσοφική και Συμβολική*, Αθήνα.

Heidegger Martin (1997), *Plato's Sophist*, translated by Richard Rojcewicz and André Schuwer, Indiana University Press.

Κωσταράς Γρ. Φ. (2003), *Φιλοσοφική Προπαιδεία*, Αθήνα.

Λαέρτιος Διογένης (1994), *Βίοι Φιλοσόφων*, Κάκτος, Αθήνα.

Long A. A. (2003), *Η Ελληνιστική φιλοσοφία*, ΜΙΕΤ, Αθήνα.

Πελεγρίνης Θεοδόσης (2004), *Λεξικό της Φιλοσοφίας*, Αθήνα.

Πλάτων (χ.χ.), *Σοφιστής*, Εκδόσεις Ζαχαρόπουλος, Μετάφραση-ερμηνεία-σχόλια Δημήτρης Γληνός, Αθήνα.

Πλάτων, *Κρατύλος*, Κάκτος, Αθήνα 1994.

θα έκανε υπερήφανο τον Αριστοτέλη για τον δάσκαλό του. Βλ. Αυγελής Νίκος (2002), *Εισαγωγή στη Φιλοσοφία της Επιστήμης*, Θεσ/νίκη, σελ. 13: «Ο Αριστοτέλης θεωρεί ότι μπορούμε να αποφύγουμε και τον κίνδυνο της εις άπειρον αναδρομής και συνάμα το δογματισμό λόγω της ενάργειας με την οποία συλλαμβάνονται από το νου οι προκείμενες».

Πλάτων, *Φαίδρος*, εισαγωγή-μετάφραση-σχόλια Ιωάννη Θεοδωρακόπουλου, 5^η έκδοση, Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 2003.

Ross W. D. (2001), *Αριστοτέλης*, ΜΙΕΤ, Αθήνα.

Σέξτος Εμπειρικός (1998), *Προς Μαθηματικούς*, Κάκτος, Αθήνα.

Τσέλλερ-Νέστλε (2004), *Ιστορία της Ελληνικής Φιλοσοφίας*, Εκδόσεις Εστία, Αθήνα.

Taylor A. E. (2003), *Πλάτων: ο Άνθρωπος και το Έργο του*, μετάφραση Ιωάννης Αρζόγλου, ΜΙΕΤ, Αθήνα.

Χρόνης Νικόλαος (1975), *Το πρόβλημα των κατηγοριών εν τη φιλοσοφία του Αριστοτέλους*, Ε.Κ.Π.Α., Αθήνα 1975.

